

УКРАЇНСЬКИЙ СКАУТСЬКИЙ РУХ У ЦЕНТРАЛЬНІЙ ТА ПІВДЕННО-СХІДНІЙ УКРАЇНІ (від початків до 20-х рр. XX ст.)

Стаття є спробою реконструкції історії українського скаутингу в зазначений період у Центральній і Південно-Східній Україні. Особливу увагу звернуто на історичні передумови і попередників українського скаутингу, а також його розвитку у період Української революції (1917–1921 рр.)

Історія скаутського руху на всій території України, і, зокрема, на Центральних та Південно-Східних землях є мало дослідженим у вітчизняній історіографії. Вона набуває сьогодні особливої ваги, оскільки всебічне патріотичне виховання молоді, а також національна єдність висувуються нині на передній план, а скаутський рух широко відроджується сьогодні у всіх регіонах України. Пласт, як найстаріша українська скаутська організація, виник у Галичині в 1911–1912 рр., відразу поширився на Буковину, а після визвольних змагань — на Волинь, Закарпаття й еміграцію. Український скаутський рух поєднав у собі світову скаутську виховну методу і засади з національним змістом, пов'язаними з козацтвом не лише в Галичині. Проблеми всебічного гармонійного виховання молоді зустрічаються в історії України, наприклад, у вишколі "молодиків" чи "новиків" на Запорозькій Січі у XVI–XVIII ст. тощо. Організаційним попередником скаутських частин по всій Україні стали козакофільські, хлопоманські організації, таємні гуртки студентської і шкільної молоді, громади.

Так, серед предтеч скаутського руху була таємна юнацька організація Кам'янець-Подільської бурси "Запорозька Січ" (1895–1900) на чолі з "полковником" І. Сулковським. Опікуном організації був художник Жудін. Учасники плекали козацькі традиції, прибирали собі псевдоніми козаків — історичних або літературних героїв, виробляли дерев'яну "зброю", особливої ваги надавали фізичному гарту і життю серед природи. Кожен відділ мав свою відзнаку — гілку дерева, котру носив на шапці [10]. Отже, деякі ознаки, характерні для скаутингу, виявлялися вже заздалегідь і на українських землях.

Основним чинником для виникнення українського скаутського руху став міжнародний скаутинг, що почав поширюватися в світі з 1908 р. після виходу книги англійського генерала Р. Бейден-Пауелла "Скаутинг для хлопців" ("Scouting for Boys"). Українці також відіграли значну роль у поширенні скаутингу в Російській імперії. Для прикладу, шт.-ротм. Захарченко — перший організатор "юних разведчиков" у Російській імперії (1910 р.) [9]. За даними Ю. Гончаренка, першу бой-скаутську дружину в Російській імперії було організовано ще в 1909 р. Антоном Гончаренком на Катеринославщині в Бахмутському повіті [14]. Однак, російські власті були більше схильні запроваджувати загони "потешних" — позашкільної дитячої мілітаризованої організації (створена в 1908 р.) на протидію скаутингу, що був ліберальним, демократичним, подекуди навіть революційним [22]. Широкий скаутський рух відновився з початком першої світової війни, коли українське національне життя зазнало великого погрому, а вижити могли тільки лояльні до режиму організації. Серед гуманістично-природничого та військово-спортивного напрямків скаутингу почав переважати другий (це помітно на еволюції А. Анохіна).

Дружина (рота) скаутів у Бахмутському повіті мала демократичний характер, об'єднуючи учнів гімназій, реальних училищ і дітей робітників. Восени скаути організували відділи на Катеринославщині та Харківщині (Ізюм, Слов'янськ, Луганськ і Бахмут) [15; 18]. Влада намагалася перетворити їх на "потешних", що вдалося здійснити в Бахмуті, а луганська організація зберегла скаутську систему, прилучивши до цього також сокільський рух [15].

В 1911–1914 рр. у Києві існує скаутський гурток, заснований лікарем А. К. Анохіним, чия

діяльність характеризується як туристичне товариство для пізнання Києва та його околиць, а по суті — ознайомлення із вихованням молоді за системою Сетона-Томпсона. Серед членів гуртка: брати Богацькі, проф. Щербина — дослідник археологічних пам'яток стародавнього Києва та інші [10].

Відділи бой-скаутів за англійським зразком і методами почали творитися з 1914р. під час першої світової війни заходами Київської навчальної округи при гімназіях м. Києва [5]. Їх знову очолив А. Анохін. Вони мали російський характер, велику увагу в них приділено фізичному вихованню. Скаути допомагали переносити хворих вояків із санітарних потягів на вокзалі до шпиталів. 27 січня 1915р. "разведчики" зустрічали і проводжали поїзд імператора Ніколая II під час його відвідин Києва, і отримали похвалу "главнонаблюдающего" над фізичним розвитком населення Російської імперії ген.-май. В. І. Восейкова; їхній табір відвідувала "Велика Княгиня" Анастасія Ніколаєвна з доньками і т. ін. На 1915 р. у Києві існує 2 дружини, а Анохін видає підручник "Спутник юного разведчика" [11; 9]. У 1915 р. в Києві виникає перший загін "юних розвідниць". Скаутські загони за часів Російської імперії існували ще у таких українських містах, переважно при школах: Одеса, Катеринослав, Бахмут, Олександрівськ, Харків, Житомир, Катеринодар та ін. [25].

В умовах національно-державного відродження України, починаючи з 1917р. українські скаути організаційно виділилися зі складу загальноросійської організації і перейшли на українське національне становище. Всі вони засновуються на британський взірець. Ще в 1916—1917 рр. Ю. Гончарів-Гончаренко під час служби у війську організовує цілком українську скаутську дружину в Ізмаїлі на Бессарабщині [11; 18] — перший з відомих нам власне український скаутський загін, про дальшу долю якого невідомо. Один з перших українських скаутських загонів виник за ініціативою В. Плюща, бой-скаута I ступеня та ін. скаутів у березні 1917р. під назвою "Перший Український Загін Бой-Скаутів м. Чернігова". На чолі загону стояв отаман, при ньому була рада загону, яка складалася з ланкових бой-скаутів 2 і 3 ступенів. У 1918р. чернігівський загін мав уже 10 ланок, кожна — по 9 хлопців або дівчат, які діяли окремо. Однострій був за британським зразком. На капелюсі був тризуб, на рукаві сорочки — відзнаки ланки і ступені. Скаути здобували три ступені. Отаман загону мав на рукаві "золотий" тризуб на блакитному шитті та срібні аксельбанти. У скаутів було прийнято вітання гаслом "Будь готовий!", а відповідь — "Завжди готовий!", що мало

на увазі — "служити Україні". У верхньому куті ланкового прапора було зображено тризуб і білу лілею. Прапор загону був синьо-жовтий з написом назви організації, тризубом та великою лілеєю [22].

Паралельно діяли український бой-скаутський загін у Києві та гімназіях Білої Церкви (заснований Є. Слабченком у травні 1917р.). "Перший білоцерківський курінь українських юнаків-скаутів" восени мав 80, а на початку 1918р. зріс уже на 200 членів і мав своє приміщення, бібліотеку, чимало майна [17]. Курінь поділявся на чотири чоти, наймолодші юнаки звалися "джуррами". Кожна чота поділялась на рої з 8 осіб. Гаслом юнаків було козацьке "Вартуй!" — символ готовності скаутів виконувати урочисту обіцянку і скаутський закон. На однострої бой-скаути носили синьо-жовті стрічки завдовжки 15СМ, пришиті біля плеча, а курінний — подвійний шнурок з кутасами синьо-жовтої барви, який закінчувався металевою відзнакою-тризубом, переплетеним срібною свастикою. Звичайні юнаки-скаути носили вишитий на сорочці тризуб. Відзнакою організації були три житні колоски і скаутська трилиста лілея з написом гасла. В Білій Церкві друкувався журнал "Український скаутинг", інструкції для праці, Є. Слабченко написав підручник, частина рукопису якого, на мою думку, знаходиться у фондах Центрального державного історичного архіву України (Львів) [7].

Заданими М. Пежанського і Т. Білостоцького, у 1918 р. скаутські відділи постали у Вінниці, Каневі, Ржищеві та в Києві, пізніше, до 1920 р. — у Фастові, Житомирі, Катеринославі, Кам'янці-Подільському та ін. місцевостях. Назвою цих відділів була: "Українські Бой-Скаути" (УБС) [8]. В Києві працювали у скаутизмі О. Яремченко, М. Мороз, І. Лоський, Степаненко, О. Гайдоський, О. Попович та ін., в Одесі — Ю. Липа. Скаутський загін діяв також у Харкові [22]. У 1918 р. Є. Слабченко організовував у Києві дружини олд-скаутів [17]. До скаутського гуртка, заснованого Дашкевичем у 1917—1918 рр., належав син майбутнього гетьмана П. Скоропадського — Данило [13].

В деяких місцевостях українізація скаутингу відбувається за допомогою пластунів Галичини в лавах УСС та Січових Стрільців Армії УНР, а також пластових підручників [20]. Загони скаутів у Білій Церкві допомагали організовувати Є. Слабченкові полк. І. Чмола (співзасновник Пласту в Галичині) та д-р М. Левицький [22; 17]. Процес впливу Пласту з Галичини міг початися ще принаймні з 1913р. завдяки І. Лизанівському, Ю. Охримовичу (згодом члени Української Центральної Ради), В. Семцю та ін., які прибули до Києва за дорученням таємного пластово-

го гуртка І. Чмоли. Побічним доказом цього є спроби запровадити поляками скаутинг з Галичини у Кам'янці-Подільському ще в 1914р. [4].

Розбудовуючись, український скаутинг організовує свої координуючі органи, у Києві діє "Всеукраїнська Скаутова Рада" [29]. Влітку 1918р. гетьман П. Скоропадський видав розпорядження про створення скаутських організацій при середніх школах; прихильно ставився до українського скаутингу С. Петлюра. У Чернігові скаути діставали асигнування на свою працю від Губерніального Земства. Таке ставлення українських владних органів до українського скаутського руху дуже сприяло скаутській праці [22].

У 1918р. на Поділлі почали засновувати Пласт у школах галичани. В Кам'янці діяв Павло Богацький — отаман Коша Охорони Республіканського ладу. В 1919р. Військове міністерство призначило його начальником комісії для військових юнацьких шкіл, Січей і Пласту в Україні [10; 27]. У 1919р. старшинами українського війська утворено товариство "Мати-Січ", яке організовувало відділи "Молодої Січі", її статут складено на основі "Scouting for Boys" Р. Бейден-Пауелла, затверджено міністерствами Військовим та Освіти, як форму фізичного й морального виховання молоді в УНР. Справі перешкодило зайняття Кам'янця поляками. В цей час Й. Пеленський, д-р Когут, сотник Савєвич та Остафійчук переносять справу організації "молодих січей" у найменш дражливу ділянку — шкільну [26]. Весною 1920 р. гуртки пластунів були майже в кожній школі, окремо діяли пластуни-самітники.

У квітні 1920р. зорганізовано при "Мати-Січі" Головну Пластову Раду із 5 членів та 4 заступників. Почесним головою ГПР обрано Кошового отамана "Мати-Січі" П. Богацького. Очолив Раду П. Зазуляк (голова), заст. голови була М. Кекиш, скарбником — В. Зборовець, організатором — П. Василюк і секретарем В. Фільц. їхніми заступниками були: Олійник, Б. Розенкранц, Шеремета і Букоємський [27]. Крім того, П. Василюк очолював хлоп'ячі організації, а М. Кекиш — дівочі [26]. ГПР виробила план праці, правильники, збрала засоби і провела роботу по відновленню пластових частин. Згодом головою ГПР був Пеленський, а його заступницею — С. Русова [23] (на нашу думку — відомий педагог С. Русова [6]). "Молоді січі" в Духовній Семінарії та Учительській Семінарії нараховували 120 членів. Керівником "Молодих січей" був Зборовець. Існували "1-й" і "2-й Кіш Українських Пластунів у м. Кам'янці на Поділлі" [29]. Пластовий кіш у Кам'янці при гімназії ім. Руданського влітку 1920 р. охоплю-

вав понад 200 учнів гімназії і технічної школи, крім того діяв дівочий Пласт у трьох вищих початкових школах і в жіночій селянській гімназії. Пластуни мали декілька заходів, відкритих для громадськості, як свято посвячення пластового прапора в університетській церкві під час Зелених свят і урочиста обітниця пластунів 6 червня 1920 р. Після обітниці до пластунів зверталися з промовою ректор університету, міністр І. Огієнко, директор гімназії ім. Руданського — Козинець, проф. Біднов, п. Гриб та від ГПР Зазуляк [23].

Український скаутинг у Кам'янці-Подільському стояв найближче до галицько-буковинського Пласту. Правильник для роботи скаутських частин складено на основі книги О. Тисовського "Пласт" [26], його було призначено приват-доцентом кафедри зоології Кам'янець-Подільського державного університету. Паралельно існує сильний вплив наддніпрянців. В Кам'янці перебував Євген Слабченко-"Деслав", який мав декілька зустрічей із головою Директорії С. Петлюрою. Таким чином вироблялися шляхи розвитку скаутингу, спільні для цілої України.

Зміст і форми діяльності українських скаутських частин мали національний характер, було націоналізовано й зовнішні форми скаутингу. Про це свідчить термінологія, однострій, громадська активність скаутів-пластунів, програма, починаючи з пісень та володіння українською мовою і закінчуючи обов'язковим знанням української історії, літератури. Скаути брали активну участь у громадському житті, виконували низку загальнонаціональних справ: участь у демонстраціях, святкуваннях, популяризація українського руху, вибори до установчих зборів, праця в Українській учнівській спілці, "Просвіті" тощо.

Праця ускладнювалась політичною нестабільністю, тому не завжди була систематичною і легальною. В подіях Української революції (1917—1921 рр.) українські скаути не могли бути "аполітичними", тобто бути осторонь національно-визвольного руху. Вони діють як кур'єри, посланці, розвідники і навіть як бійці зі зброєю в руках. Так, старший скаут і отаман "Першого Українського Загону Бой-Скаутів М.Чернігова" Олесь В. був організатором та отаманом Українського Юнацького Добровільного Загону в Чернігові, членами якого було декілька скаутів. В бою з більшовиками під Полтавою загинув чернігівський скаут Олександр Усименко, а Олесь В.— в боях у Чернігові [22]. У спогадах польського полковника Ліса-Кулі є згадка про "величезну та повну посвяти працю пластунів на землях Східної України в ролі розвідувачів, кур'єрів та провідників для всяких емісарів" [16].

Є серйозні підстави говорити про активну участь українських скаутів у зборах середньо-шкільної молоді у Києві (червень 1917 р.), де ухвалено, що кожен гімназист має бути готовим до служби для нації і сформовано Союз середньошкільної молоді м. Києва, який об'єднував 2000 осіб лише в Києві. В кожному місті, де була середня школа, поставали ланки організації. Висока ймовірність участі українських скаутів та їхніх організаторів у формуванні Студентського Куреня Січових Стрільців. 4 чота 1 сотні складалася із школярів, навіть підлітків 14–16 років [12.— С. 113–116]. Ця сотня, ще повністю не сформованого Студентського Куреня взяла участь у героїському бою під Крутами 29 січня 1918 р., 35 з них потрапили до полону при організованому відступі з бою до станції Крути, з них 28 було закатовано (серед них скаутський організатор 22-літній О. Попович), а 7 поранених, доставлених до Харкова, дивом врятувалися, а серед них і майбутній історик І. Лоський та О. Гайдовський-Потапович (скаутські організатори у Києві) [12.— С. 90].

В період української державності на Україні продовжують співіснувати іонаціональні скаутські організації, які часто боролися проти української державності. Так, російський скаутський загін у Чернігові розпався внаслідок від'їзду скаутмайстра Віккерса і 6 патрульних (гурткових) на фронт. Скаутмайстри Коропцов, Волленков і маккабіський скаутмайстер Нехлін теж пішли на фронт, внаслідок чого їхні загони розпалися [1]. При Одеському комсомолі у 1919р. існує юк-скаутський загін, який формувався виключно з дітей "рабочіх". Екскурсійно-лекційний комітет із педагогів та лікарів розробляє для скаутів програми занять з ручної праці, медицини та ліквідації неписьменності, навчання есперанто, історії скаутингу, також видавався журнал "Юный Комуніст" і читалися лекції про комунізм. Практичним умінням юк-скаутів навчали 3 певною метою: згодом вони "добровільно" відправилися на фронт як розвідники на чолі з начальником дружини. Юк-скауту в Червоній армії несли службу зв'язку, обслуговували спостережні вежі, вели розвідку і навіть варили їжу для війська [2].

Нормальному розвитку Пласту на центральних і східноукраїнських землях завадило встановлення більшовицького окупаційного режиму. Вже у 1919р. відбувається масовий розпуск скаутських загонів, зокрема, розпалися всі 4 різнонаціональні загони в Чернігові [3]. Пластові дружини деякий час діють у підпіллі, як у Білій Церкві, де кілька сотень пластунів працювали нелегально до 1922р. під проводом Є. Слабченка [18]. Після припинення легальної

діяльності зв'язок зі скаутами ще довго не припиняється. Вони беруть участь і в підпільному визвольному русі, зокрема у складі СВУ і СУМ. У харківському судовому процесі за приналежність до підпільного СВУ і СУМ проходили як підсудні і свідки колишні організатори Пласту в Білій Церкві і Вінниці [19]. Чимало колишніх скаутів опинилося в більшовицьких концтаборах. Серед чернігівських скаутів заарештовано і заслано на північ Росії на смерть до таборів у 20–30-х рр. Юрія Н., Бориса Р., Д. М., Л. М., О. З., Д. Л., Ю. М. і цілий ряд ін. [22]. Керівник пластового музею у Клівленді Л. Бачинський у статті "Пласт на Східній Україні" в газеті "Свобода" за 8.12. 1956 р. згадує про А. К. Анохіна, який за наказом ЧК у 1920 р. організував у Києві напівлегальну організацію бой-скаутів, щоб у цей спосіб ЧК мала можливість виловити активістів української молоді. Всіх членів організації арештували і ліквідували. Анохіна виправдано і він далі виконував свою лікарську практику в Києві до часу, "поки не забила його українська боївка" [Цит. за: 22]. Фактично на всіх окупованих російськими більшовиками землях переслідувано скаутів різних національностей, в тому числі російської і єврейської. Однак, знищення українського скаутингу як організованої цілості відбулося швидше. Існують різні дати розгону останнього скаутського загону в Росії: 1922, 1924, 1926 рр. Однак, тривалий час ведуться спроби пристосування скаутингу його діями до нової дійсності. З цього процесу згодом виникає звиродніла форма — піонерія.

У деяких містах, як от у Києві, Одесі, Чернігові, почали творитися загони т. зв. "юк-скаутів" або "юків" ("юних комуністів-скаутів") під керівництвом колишніх бой-скаутських скаутмайстрів, однак позбавлені українського національного забарвлення як у Чернігові, організований по приїзді з фронту 1920р. Віккерсом. Організація, що мала сильний "революційний" нахил і перебувала при пролетарському клубі "Спартак", проіснувала до повторного від'їзду Віккерса на фронт. Потім у березні 1921 р. знову зібрано загін юків, який розпався під тиском Губкому КСМУ восени 1921 р. Згодом, були нові спроби зорганізувати скаутський загін, після того як з Москви було отримано нові розпорядження про користь скаутських методів і застосування їх у КСМ [3].

Організація "юків" виникає у 1918 р., її розквіт припадає на 1919р., проте вже у 1920 р. настає її занепад, внаслідок ворожої кампанії комсомолу (РКСМ), гострих нападів за "аполітичність" у вихованні молоді від більшовицьких діячів (Н. К. Крупська), покарання колишніх керівників, зокрема Напалкова і Фом'яка у Ки-

єві та ін. [24]. У 1920р. постановою III з'їзду РКСМ "юків" засуджено і в 1921—1923 рр. ліквідовано. Бой-скаутизм проголошувався наскрізь буржуазним за суттю і тому не міг бути тою формою, в яку можна влити інший зміст.

Нову організацію під наглядом партійно-державних органів пробувала організувати Н. Крупська разом із колишніми російськими скаутмайстрами. Програма праці залишалась подібною, лише основи "міщанської" моралі було замінено "пролетарською". На початках однострій залишався майже повністю скаутським, однак хустка була червоною, а замість скаутської лілейки за відзнаку було взято червоний прапор, всередині якого поміщено серп і молот, охоплені полум'ям [24]. За постановами II Всеросійської конференції РКСМ у травні 1922 р. утворено дитячу комуністичну організацію під керівництвом РКСМ і ЦК КП(б) з використанням досвіду скаутського руху, зокрема т. зв. принципу довготривалої гри. Цю "помилку" виправлено до 1924 р., а в Україні ще восени 1922 року. Однак, ще якийсь час скаутську систему роботи застосовували, наприклад, у Донбасі, Кременчуці, Проскуріві, Сумах та ін. [28].

Деякий час за більшовизму на Україні місцевий комсомол почав запроваджувати масову організацію "Юний Спартак" під наглядом влади. Паралельно російський комсомол на Україні формує організацію "юних піонерів". Між ЦК московського й українського комсомолу точиться боротьба, яка виливається на місцях у бій-

ки між піонерами і "Спартаками". "Молоді Спартаки" теж мають переважно російський характер, українськість діяльності деяких осередків висміюється пресою [19; 21].

Ідеєю-фікс більшовизму було створення все-світнього комуністичного юнацького руху в контексті ідеї "світової революції" на противагу світовому скаутингу (юнацькі комуністичні організації в Німеччині, Польщі, США та ряді ін. країн).

Таким чином, український скаутський рух якісно і швидко розвивався в Центральній і Східній Україні, опираючись на попередній ґрунт таємних козакофільських організацій. Однак, цей розвиток було насильно припинено внаслідок російської більшовицької окупації і встановлення тоталітаризму. Чільні діячі скаутингу перейшли на еміграцію, де відновили скаутський рух у рамках Пласту. Такі частини виникають у Польщі, Чехо-Словаччині, Франції тощо (Є. Слабченко, Ю. Гончаренко, О. Яремченко, Є. Лоханько та ін.). Вихідці з центральних та південно-східних земель приклалися до розбудови Пласту на Волині, в Галичині, на Закарпатті.

За короткий період існування на Великій Україні скаутський рух став значним чинником українського національного відродження і державотворення. Його традиції було перенесено на еміграцію і продовжено в нових умовах як складову частину українського національно-державного відродження і світового скаутського руху.

* 1. Центральний державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГО): Ф. 7.— Оп. 1.— Од. 36. 21.— Арк. 5.

2. ЦДАГО: Ф. 5.— Оп. 1.— Од. 36. 73.— Арк. 102, 129.

3. ЦДАГО: Ф. 7.— Оп. 1.— Од. 36. 21.— Арк. 21.

4. Центральний державний історичний архів (далі — ЦДІА) України у Києві: Ф. 274.— Оп. 5.— Спр. 9.— Арк. 205—209.

5. ЦДІА у Києві: Ф. 707.— Оп. 229.— Од. 36. 2.— Арк. 643, 647.

6. ЦДІА у Львові: Ф. 389.— Оп. 1.— Од. 36. 71/1.— Арк. 148.

7. ЦДІА у Львові: Ф. 389.— Оп. 1.— Од. 36. 90.— Арк. 1—19.

8. Альбом 50-ліття Пласту. / Упорядники М. Пежанський і Т. Білостоцький.— Нью-Йорк, 1964.— С. 20.

9. Анохін А. К. Спутник юнаго развідчика. Організація і заняття з юними развідчиками.— Книгоиздательство И. И. Самоненко.— Київ, 1915.— С. 51—52, 55.

10. Багацький П. Предтечі і початки Пластового Руху на Центральних Землях України (Фрагменти спогадів) // Пластовий шлях.— Ч. 6.— Листопад, 1951.— С. 4—6.

11.11. Отчеть попечителя Киевского учебного округа о состоянии мужских гимназий и прогимназий за 1915 год.— Київ, 1916.— С. 38.

12. Герої Крут. Лицарський подвиг юних українців 29 січня 1918 року.— Дрогобич, 1995.— С. 90, 113—116.

13. Гетьманіч Данило Скоропадський (некролог) // Молоде Життя.— Ч. 1 (135).— Березень, 1957.— С. 7.

14. Гончаренко Ю. Скавтінг // Нова Україна.— Ч. 12.— Прага, грудень 1923.— С. 159.

15. Гончарів-Гончаренко Ю. Спогади про Пласт на Україні та на чужині // Молоде Життя.— Ч. 5—6 (81—82).— Прага, квітень 1933.— С. 15.

16. Гоцький В. Мій шлях до Плау // Пластовий вісник.— Ч. 3.— Варшава, 1992.— С. 7.

17. Деслав Е. Пласт на Україні // Молоде Життя.— Ч. 5—6 (81—82).— Прага, квітень 1933.— С. 16.

18. Козицька Н. З історії Пласту на Україні // Життя і знання.— Ч. 7—8.— Липень-серпень, 1934.— С. 224.

19. Левицький С. По той бік Збруча // Пластовий шлях.— Ч. 2.— Львів, травень, 1930.— С. 12—13.

20. Левицький С. Український Пластовий Улад в роках 1911—1945 у спогадах автора.— Мюнхен, 1967.— С. 23.

21. Молоді Спартаки (Пласт на Великій Україні) // Молоде життя: часопис українського Пласту.— Ч. 2.— Львів, 15 лютого 1925.— С. 4—5.

22. Плющ В. Скавтизм в Україні // Пластовий шлях.— 4.3(42).— 1974.— С. 41.

23. Про пласт // Наш Шлях.— Ч. 137.— Кам'янець, п'ятниця 9 липня 1920.— С. 2.

24. Скавтінг у Сівіцькій Росії // Молоде життя: часопис українського Пласту.— Ч. 2.— Львів, 15 березня 1925.— С. 6.

25. Список скаутських організацій в Росії // Будь готови!: Вистник скаутського движєнія в Росії и за границей.— Под ред. Вл. А. Попова.— В журналі: "Вокруг Свѣта".— № 38.— Москва, 1916.— С. IV.

26. *Тигр* (П. Богацький). До історії Пласту на Україні // Молоде життя.— Ч. 5—6 (81—82).— Прага, квітень 1933.— С. 16.

27. Український пласт // Наш Шлях: щоденна демократична безпартійна газета.— Ч. 118.— Кам'янець, п'ятниця 11 червня 1920.— С. 2.

28. Ярославенко С. Рік народження 1917: передісторія зародження та перші кроки існування піонерського руху в СРСР.— "Молодий більшовик".— Харків—Одеса, 1932.— С. 56.

29. Boy-Scout. Загальні відомости про скавтінг // Пластун: неперіодичний часопис для українських пластунів.— Ч. 1.— Пластове видавництво "Вартуй!".— Тарнів, 1923.— С. 7.

Okarynskyy V. M.

UKRAINIAN SCOUT MOVEMENT IN CENTRAL AND SOUTH-EASTERN UKRAINE (from the beginning to 20's of XX century)

The article is the attempt of reconstruction of Ukrainian scouting in Central and South-Eastern Ukraine in this period. Author pays particular attention to reasons and predecessors of Ukrainian scouting and also its' development during the Ukrainian Revolution (1917—1921).